

نمونه‌هایی از گویش تجریشی از بیش از هشتاد سال پیش

علی اشرف صادقی

مقاله فوق از آقای دکتر سامعی در اصل مقاله‌ای بود که ایشان برای یکی از درسهای دوره دکتری زبان‌شناسی دانشگاه تهران تهیه کرده بودند. ایشان یک روز نقل کردند که تجریشی اصیل هستند و هنوز در خانواده ایشان سالخوردگان بین خود به گویش تجریشی گفتگو می‌کنند. بنده از ایشان خواستم که بی‌درنگ به ضبط گویش آنان پردازد و آن را به صورت یک سخنرانی در کلاس عرضه کند. مدتی بعد این سخنرانی آماده شد و پس از ارائه آن در کلاس، متن دستنوشته آن به نگارنده سپرده شد. این متن چند سال پیش من بود تا آنکه تصمیم به چاپ آن در مجله زبانشناسی گرفتم. مطلب را با ایشان در میان گذاشتم و ایشان خواستند آن را مجدداً بازبینی کنند. اما از آنجا که ایشان در حال حاضر ساکن آمریکا هستند و به گویشور یا گویشوران خود دسترسی ندارند نتوانستند مطلب مهمی بر آن بیفزایند. از سوی دیگر چون این گویش دیگر تقریباً متروک شده است و مقاله ایشان در حال حاضر تنها توصیف آن محسوب می‌شود به چاپ آن در مجله مبادرت شد تا شاید اگر هنوز سخنگویان دیگری از گویش تجریشی در قید حیات هستند بتوانند اطلاعات بیشتری در دسترس ما بگذارند. در اینجا چند متن تجریشی را که والنتین ژوکوفسکی ایران‌شناس روسی در اواخر قرن نوزدهم یا اوایل قرن بیستم در جلد دوم صفحات ۳۹۵-۳۹۸ کتاب خود به نام *Materialy dlia izučenia persidskix narečii*^۱ «موادی برای تحقیق در گویشهای ایرانی» به چاپ رسانده از الفبای قدیم روسی به الفبای لاتین برگرداندیم و همراه با توضیحاتی به دنبال مقاله ایشان آوردیم تا مجموع اطلاعات موجود مربوط به این گویش در یک جا آمده باشد. ژوکوفسکی این متون را بدون هیچ مقدمه و توضیحی در کتاب

۱. جلد اول، سن پترزبورگ ۱۸۸۸؛ جلد دوم، ۱۹۲۲ که بعد از مرگ مؤلف چاپ شده است.

خود آورده و تنها در بالای آنها منبع آنها را ذکر کرده است. بیشتر این متون از نوشته‌های دُرَن خاورشناسی روسی و کتابی از میرزا شفیع گشتاسب، معلم سابق زبان فارسی، در پترزبورگ گرفته شده است. مؤلف در مقدمهٔ جلد اول (ص XV) مشخصات این کتاب را چنین ذکر می‌کند: کتاب مجمع‌التمثیل (= *Dictionnaire Mofid Persan-Arabe-Russe-Français* par Mirza M. Schafi Gachtasb, Saint Peterzbourg 1869). بعضی مطالب نیز از [کتاب] لطیفه و ظریفه گرفته شده است. مؤلف در همان مقدمه (همانجا) اشاره می‌کند که این کتاب در سال ۱۲۹۹ ق در تهران چاپ سنگی شده است. از آنجا که این کتابها به فارسی است پیداست که مؤلف قطعه‌هایی از این کتابها را به گویشوران تجربیshi داده و آنان اینها را به گویش خود برگردانده‌اند. علاوه بر منابع فوق وی از کتاب دیگری به نام «نمونه‌های زبانی باکمایشتر» *Bacmeister'sche Sprachproben* برای به دست دادن متون گویش تجربیshi استفاده کرده است. اما منبع دیگری که وی از آن استفاده کرده و در مقدمهٔ جلد اول (ص XVI) به آن اشاره کرده جلد اول کتاب لُرخ با عنوان زیر است:

Lerch, *Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldäer*
 «تحقیقاتی دربارهٔ کردان و کلدانیان شمالی ایران». مؤلف می‌گوید آغاز ترانهٔ فنلاندی را از این کتاب گرفته است. پیداست که در اینجا مؤلف ترانهٔ فنلاندی را به فارسی برگردانده و آن را به گویشور تجربیshi داده تا وی آن را به گویش خود برگرداند. اینک متون تجربیshi.

یک- برگردان [از] نمونه‌های زبانی باکمایشتر

1. Xudó nēmīmīre. 2. Ōdém ziyād umr námīkune. 3. Naná iyōli xúdešū mōxō. 4. Sīnēš šīr xēilī dōré. 5. Šouhéreš úrū mōxō. 6. Īn zen eusén bū. 7. Šiš rūze pūsér bázōye. 8. Ū hōló nōxúše. 9. Duxtéreš pīšeš nesté giryé mīkuné. 10. Iyól sīnēšū námīxō bésofe. 11. Duxtér hōló námītūne rōh béšū. 12. Ū yek sōl u dū mōh pīš ez īn bázōye bu. 13. Īn čēhōrtō pūsér hemé tendurustán. 14. Evvél médeve, duyúm mépere, seyúm múxūne, čeōrúm xandá mīkune. 15. Īn merd kūrē. 16. Zen ū káre. 17. Gūšēš námešnefe, ki mō harf mezenīm. 18. Dōdōšet adisá mīkuné. 19. Xūeret dāmxfufe. 20. Bōvót bīdōre. 21. Ū kam múxūre, ōu kam vōmxfure. 22. Dumōg mūn dīm deré. 23. Mō dúttō pō dōrīm, her déssmūn penč angúšt dōrīm. 24. Mū sérmūn bulénd mégede. 25. Zebūn u dendūnōm mūn

duhūnam deré. 26. bōli rōstam a bōl čápam zúreš bīštére. 27. Mūm dirōze u bōirík. 28. Xūnem kirmíze. 29. Ustuxūnam sífte emčín míslī sang. 30. Mōhí češm dōré, guš nédōre. 31. Īn murg yavōš mépere. 32. Rū zemín mīšīne. 33. Bōleš per siyáh dōré. 34. Diráxt bálgeš sábze, šōxōyeš buzúrge. 35. Īn murg túkeš tíze, dūmeš kūtō. 36. Mūn lūnēš túxmi sefidī dōré. 37. Ōtēš mīšūze, dūd u šulé u zugól mīnam. 38. Ōu mūn rūdxūné tund mīšī. 39. Mōh ez sitōré buzurgtére, ez ōftōu kučiktére. 40. Dīšeu bōrōn bíyōmu. 41. Emrūz subx¹ pō būm, kóusi kazáxrō² bédīam 42. Šum tōrīke, rūz roušéne. 43. Mō míslī déhi xūdemūn harf mezenīm. 44. Šumō hárfi déhi xūdemūn médōnīm?

دو- ترجمه از ترانه فنلاندی

1. Dílam móxō, refígem bíyō: xéili vakte, úrō nédīam, dílam mīšūze. 2. Lóušō móxōm mōč kuném; egér duhúneš xūni gurg bū, mōč mīkedém. 3. Dástešō bégīrem, bácelūnem; egér mōr der angúšti ū dábū, mītam, méčelūndem. 4. Vō bōd mégem ki dílam ūn pūsérrō móxō; bōd akl nédōre, ke ūn pūsérrō báge čīzi ki díli men móxō.

سه- برگردان از قطعه‌هایی منشور کتاب لطیفه و ظریفه دَرَن و میرزا محمد شفیع گشتاسب

۱

Bíyōudan, ki ez yek mullō'i xabár gitán, her vaxt der sahrō ber séri yek čašmé'i, bérasīm, móxō'im gusl bakunīm, dímmūnū be kudúm taráf kunīm? Ōlím béguft: dímtūnū be raxtótūn kuníd, ki duzd ná bure.

۲

Bíyōudan, yek kēsī pīši hakīm bášu, báguft: díle men dard múkune. xabár git: či bāxūrdī? Báguft: nūn besūxté baxūrdém. Hakīm vō gulóm báguft: ūn hukká dōrú češ bíyōr. Ū báguft: ménū dílam dard mukuné,

۱. ظاهراً سهوالقلم به جای subh است.

۲. ظاهراً سهوالقلم به جای kóusi kazáhrō «قوس قزح».

dōrú češ či maní dōré? Hakīm bāguft: egér tū češmut roušén bū, nūn besūxtéro námxūrdī.

۳

Bíyōudan, pōri be duó'i bōrún méšun, iyōlhó'i mektebírū hemró'išūn múburden. Ye bō-marefátī xabár git: īn iyōlhōrō kujó múburīm? Bāguftan: múburen, tō duó kunén, bōrún bíyō, čiró ki īnhó gunóh nédōren, duó īnhó zūd mustejóh mégede. Ūn fahmīdé bāguft: egér duó'i etfól zūd mustejóh megedí, bōyéđ yek nefér mektebdór rú'i zemīm danábōše.

۴

Bíyōudan, ye ōdāmi badgílī zéni xūšgílī dōšt. Rúzī be zéni zúdeš bāguft: Hukmán médūnam, men u tū be behíšt méšīm. Zéneš bāguft: ez kujó mīgí? Bāguft ez ūnjó ki tū rú'i badgílī ménū mīm, sabr múkunī, men rúe xūšgílī túrō¹ mīnam, šukr múkunam: Jó'i šukr kunendé u sabr kunendé be behíšte.

۵

Bíyōudan, mérđi badgílī séri bōzór ísse bū. Zénī bíyōmu pīš, mūn đim ū nigóh mekét. Nigóhi ū ki ez hadd dar šu, ūm merđ xabár git: ei zen xiyólat čie, češ tū bedūxté'ī be men, ménū nigō mukuńi? Zen bāguft: češi men gunóhi buzúrgī kedébū, xóssem úrō azób kunám be čízī ki bedtére ūna nébōše: hč čízī bedtére ūna néđiam, ki be rú'i tū nigóh kunám.

۶

Bíyōudan, ye kési bes ki xasís bū kōuš nou báxarīa bū, az yek taráf méšu. Be yek jó'ī báresī, sang u tīx xéilī dabú, kóušēš a pōš bákend, mūn dūmúneš dépīxt. Yek tīxī be pōš bášu, ez ūn taráf dérōmu. Bāguft: alhámdu lilló, ki kóušem pómde dánabū, egér ne, kóušem sūlóx megedí.

۷

Bíyoudan, kar mīxōss be ahvōlpursí bīmōr bešú; be dil xúdeš xiyól kerd: méšem xabár mīgīrem: ahvōlet četouníe? Albetté mége: alhámdu lilló. Ūn vaxt xabár mīgīrem, mégem: gazó či mūxūrī? Hukmán megé: šūrvó. Men megém: nūši jūnet. Ūn vaxt xabár mīgīrem: hakím šumó kíe? Hukmán megé: filón mīrzó. Mégem: xudó kadámšū mubōrék kuné. Čūnki ūn kar bū, xūb gúšeš námīšnuft, īn harfōrū mūn dil xúdeš mašk mekért. Bíyōmu bōló ser bīmōr bāness, xabár git: be če kōrī, ahvōli tū četouníe? Nōxūš báguft: mīmīram. Kar báguft: alhámdu lilló. Dūbōré xabár git: gazó tū či bū? Nōxūš báguft: zāhre mōr. Kar báguft: nūši jūnet bōšéd. Dūbōré xabár git: hakímet kíe? Nōxūš báguft: mélek almōut. Kar báguft: xudó kadámšū mubōrék kuné. Īnōrū báguft u pō bū.

۸

Bíyōudan, yékī vō refík xúdeš báguft: ménū čéšmem dard mukuné, teklíf číe? Báguft: ménū pōrsól dendūnum dard mekét, bákendem, xalós gedīám.

۹

Bíyōudan, azūngú azūn numóz mīgūft médovī. Xábar gitán: čeró médovī? ū báguft: mégen, ke men ōvōzem ez dūr xūbe: médovem, ke ōvóz xūdēmū ez dūr béšnofem.

۱۰

Bíyōudan, dihkōnī der isfōhūn be der xōné'i xōjé sāhibdīvūn bášū, vō xōjeserōyón báguft: xōjérō bégīn, ke xudó dervó nesté vō tū kōr dōré. Xōjé bášu mūn xūné, bégūft. Xōjé be biōudáni ū išōré ket. Váxtī bíōmu xōjé báguft: tū xudó'i? Báguft ōhó. Xabár git: četounī tū xudó'i? Báguft: pīš ez īnā xudó'i de būm, xudó'i bōg būm, xūnérām xudó būm; arbōbi šumó ūnhōrū ez men hōgit, xudōtenhō'í be men bāmūnd. Pes xōjé be hārfi ū bāxandī, har či ez ū hōgita bū pas dō, bōz katxudó vōbū.

۱۱

Mígen, yek kēsī xōu bedí, ūrū pūli siyóh hōmdan, ū der hōgitán ikrōh

dōšt, teló nugré mīxóss, vaxtī ez xoū pō bū, báfahmī, ke xōu bediē, pešmón vōbū, vasé či men pūli siyōrū hōnégtem. Dūbōré xūdešū be xōu bezí, češmóyešū be hem nō, dess diróz ket: be ūn pūli siyó men rizōyem, hódīn. Hérči xōss, digér hōnédōn. Xéilī xéilī gussé bāxūrt, vasé či men pūli siyōrū hōnégtem.

۱۲

Dútō zen vasé yek iyól murōfeé mīkedén, šeōdét nédōštend. Her dūtōšūn bášun píši gōzī hakkūnišū^۱ xōsténd. Gōzī mīr-gazábrō xōss u báguft: īn iyólū dū pōré kun, her dútō zénū hóde. Ūn zéneki in harf béšnoft, sōkít gedí; ūn yekíš benó ket be dōd u bīdód kedén: vasé xudó īn iyóli ménū dútō nékun. Egér ne insófe, iyólū némīxōm. Gōzī xótír jam vōbū, ki nané iyól hamíne; iyólū hódō ūná, ūn yekírū bézī (benó ket be bezíán), ūrū der ket.

چهار- شعرهایی که به گویش تجریشی برگردانده شده است

۱

Séri kúhi bulénd jeng mīkunem jeng

Kubó'i mīxekí reng mīkunem reng:

Kubó'i mīxekí obí námgede.

Mehebbét ez dílam xólí námgede

«سرکوه بلند جنگ می‌کنم جنگ قباي ميخكي رنگ مي‌کنم رنگ

قباي ميخكي آبي نمیشه محبت از دلم خالي نمیشه»^۲

۲

Mūselmūnūn, men ez keštī mīōyem,

۱. ظاهرًا: hakkišūnū

۲. ژوکوفسکی این شعر و شعر بعدی را به روسی ترجمه کرده است که ما آن را براساس روایت تجریشی به فارسی برگردانیم.

نمونه‌هایی از گویش تجربی از بیش از هشتاد سال پیش

Vasé'i duxtéri reštī mīyōyem:

Ilóhī, béškene lengéri keštī, -

Nasíbi men gedé duxtéri reštī.

«مسلمانان من از کشتی می‌آیم واسه دختر رشتی می‌آیم
الهی بشکنه لنگر کشتی نصیب من بشه دختر رشتی»

توضیحات

ژوکوفسکی در آوانویسی متون تجربی، مانند سایر ایران‌شناسان قرن نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم، مصوت‌های a, e, o و تجربی را به صورت e, i و u ضبط کرده است. این شیوه مطابق تلفظ فارسی قدیم قبل از قرن هشتم هجری است. مصوت â فارسی و تجربی را نیز همه جا به شکل ō ضبط کرده است. مثلاً که و زن را به صورت ki و zen، خدا را به شکل xudō و دل را به صورت dil آوانویسی کرده است. با این همه آوانویس‌های او یک دست نیست. در شماره یک-۱ نمی‌میره به صورت nēmīmīre، ولی در شماره یک-۲ نمی‌کند به شکل nāmīkune آوانویسی شده است. که را همه جا به صورت ki، اما در چند مورد به صورت ke برگردانده است. ضمیر متصل ملکی اول شخص مفرد را در سه-۲ به شکل am- و در سه-۸ یک بار به شکل em- و یک بار دیگر به صورت um- ضبط کرده است. در خیلی از موارد a فارسی به همین صورت آوانویسی شده است. مثلاً نه در شماره یک-۳، به صورت naná و در سه-۱۲، سطر ۶، به شکل nané برگردانده شده است. بگفت همه جا به صورت báguft، اما بزد به صورت bēzī (شماره سه-۱۲، سطر آخر) آمده. خنده در یک-۱۴ به صورت xandá آوانویسی شده است. را همه جا به صورت rū آوانویسی شده که احتمالاً باید ro یا ro باشد. زیرا در یک-۴۱ و سه-۳ و سه-۱۰ و ۱۲ به صورت rō آمده است. dū «دو» نیز احتمالاً do یا do تلفظ می‌شده. مصوت‌های öü و ü گاهی در آوانویسی او دیده می‌شوند، اما نه به صورت مستمر. قس. šouher در یک-پنج با ou. در شکل eusen «آبستن» öü به شکل eu ضبط شده. در یک-۱۴ نیز احتمالاً به جای medöüwe آمده است. این ناهماهنگیها همه حکایت از تصنعی بودن آوانویسی او دارد. در مورد صامت‌ها نیز گاهی اشکال دیده می‌شود. علاوه بر ق و غ که همه جا به k و g برگردانده شده - هر چند معلوم نیست در تجربی این دو دو تلفظ داشته‌اند - خوشه صامت st را غالباً به ss برگردانده که احتمالاً درست است، اما در déssmūn «دستمان» (یک-۲۳) مسلماً یک s زاید است، زیرا بعد از ss صامت آمده است نه مصوت.

در بعضی ضبطها نیز وی متأثر از فارسی نوشتاری است. مثلاً شکل واژه بست سوم شخص جمع مضارع فعل بودن گاهی به صورت -and، به جای -an، آمده است. فعل *nádāstan* را در سه-۱۲ به صورت *nédōstend* آورده است. صیغه سوم شخص جمع ماضی ساده فعل خواستن را نیز در سه-۱۲ به شکل *xōsténd* ضبط کرده است. همچنین به جای *nédīam* که در دو-۱ آمده در سه-۵ *nédīdam* آمده است. تلفظهای *šōxōyeš* «شاخه‌ایش» (یک-۳۴) و *čēšmōyeš* «چشمه‌ایش» (سه-۱۱) نیز احتمالاً تحت تاثیر فارسی هستند. همان طوری که سامعی نوشته است *â*های قبل از صامت غنه در تجریشی به *o* بدل می‌شود. بنابراین ضبطهای *dessmūn*، *dendūnom*، *nāmītūne* و جز آنها نیز نادرست و متأثر از معادل‌های فارسی گفتاری آنهاست. اما ویژگیهای زبانی متن، غیر از آنها که در مقاله دکتر سامعی آمده است. پیشوند تصریفی *mi-* در همه جا تکیه گرفته، اما در چند مورد برخلاف معمول به هجای پایانی کلمه‌ای که *mi-* بر سر آن آمده تکیه داده شده است: *mezenīm* (یک-۱۸)؛ *mikuné* (یک-۱۹)؛ *harf mezenīm* (یک-۴۲)؛ *mīkedém* (دو-۲)؛ *mukuné* (سه-۲؛ سه-۸)؛ *mīgī* (سه-۴)؛ *mekét* (سه-۵ و ۷)؛ *megeđī* (سه-۶)؛ *mīgīrém* (سه-۷)؛ *megé* (سه-۷)؛ *megém* (سه-۷)؛ *mekért* (سه-۷)؛ *mīxōss* (سه-۱۱)؛ *mīkedén* (سه-۱۲).

پیشوندهای فعلی همه جا تکیه دارند، اما در *de* در «هست» (یک-۲۵) و *vō* در *vōbū* (سه-۱۱ و ۱۲) بی تکیه است. کلمه اگر همه جا روی هجای آخر تکیه دارد (دو-۲؛ دو-۳)؛ (سه-۲؛ سه-۳؛ سه-۶؛ سه-۱۲).

کلمه *bōšād* «باشد» در سه-۷ روی هجای آخر تکیه دارد.

کلمه *bedī* «بدید» و *bedīé* «بدیده، دیده [است]» در سه-۱۱ به جای هجای اول روی هجای دوم و سوم تکیه دارند.

کلمه *hamīn* (سه-۱۲) به جای هجای اول روی هجای آخر تکیه دارد.^۲ کلمه *xōsténd* به جای هجای ماقبل آخر، روی هجای آخر تکیه دارد.

کلماتی که تلفظ آنها با فارسی گفتاری تفاوت دارد عبارت‌اند از: *duhūn*، یعنی *dohon* «دهان» (مطابق گفته سامعی) (یک-۲۵)؛ *vō*، یعنی *vā* «با» (دو-۴)؛ *naboré*، یعنی *naburé* «نَبَرْدُ» (سه-۱)؛ *amúburīn*، یعنی *móborīn* «می‌بَرِید» (سه-۳)؛ *dūmun*، یعنی *dumon* «دامن» (سه-۶)؛ *numōz*، یعنی *nomāz* «نماز» (سه-۹)؛ *Isfōhūn*، یعنی *esfāhon* «اصفهان»^۳

۱. در فارسی نیز در فعل مضارع اخباری گفتن، تکیه روی هجای پایانی فعل است.

۲. در لهجه مشهدی نیز این کلمه به همین صورت تلفظ می‌شود.

۳. مقایسه شود با تلفظ قدیمی اصفاهون در فارسی قمی.

(سه-۱۰)؛ vasé به جای vâsé «برای» (سه-۱۱ و ۱۲)؛ kubô، یعنی qobâ «قبا» (چهار-۱). emčîn «همچین، همچنین» (یک-۲۹)؛ tîx «تیغ» (سه-۶). sîft «سفت» (یک-۲۹)؛ behîšt «بهشت» که ظاهراً باید bahešt خوانده شود؛ četounî «چطوری» (سه-۷ و ۱۰).

فعلهایی که در مقاله سامعی نیامده‌اند عبارت‌اند از:

bésofe (namîxō) بمکد (یک-۱۰)؛

bū bázōye «زائیده بود» (یک-۱۲)؛

vōmxūre «وامی خورد» یعنی می‌آشامد (یک-۲۱)؛

pō būm «پاشدم» (یک-۴۱)؛ pōbū «پاشد» (سه-۷ و ۱۱)؛ vō bū «شد» (سه-۱۰ و ۱۱). توضیح اینکه فعل بودن در تجربی به دو معنی «بودن» و «شدن» است. سامعی، ذیل فعل gedian اشاره می‌کند که علاوه بر gedian یک فعل دیگر در تجربی به معنی «شدن» وجود دارد که مضارع ندارد و تنها صیغه سوم شخص مفرد ماضی ساده آن به صورت vâbo و âbo «شد» به کار می‌رود، اما چنانکه دیده می‌شود این فعل، یعنی «بودن» بدون پیشوند هم به کار می‌رود: پا بو، پا بوم.

nesté «نشسته [است]» (سه-۱۰)؛ báness «نشست» (سه-۷)؛

bíyōudan «بیاورده‌اند، آورده‌اند» (سه-۱ تا ۱۰)؛ biyōudán «بیاوردن، آوردن» (سه-۱۰)؛

depîxt «پیچید» (سه-۶)؛ bāxarîe bū «خریده بود» (سه-۶)؛ báresî «رسید» (سه-۶)؛

derōmu «در آمد» (سه-۶)؛ bíyōmu «آمد» (یک-۴)؛ bíyō «بیاید» (دو-۱)؛ mîšū

«می‌رود» (یک-۳۸)؛ méšem «می‌روم» (سه-۷)؛ béšu «برود» (یک-۱۱)؛ méšu «می‌رفت»

(سه-۶)؛ méšun «می‌رفتند» (سه-۳)؛ bášu «رفت» (سه-۶)؛ bešú «رفت» (سه-۷)؛ bū

«باشد» (دو-۲)؛ dábū «باشد» (دو-۳)؛ báčelūnem «بچلانم» (دو-۳)؛ méčelūndem

«می‌چلانم» (دو-۳)؛ mōxō «می‌خواهد» (دو-۱ و ۴)؛ mîtam? «دو-۳)؛ xabár gītán

«پرسیدند» (سه-۱ و ۹)؛ xabár mîgirem «می‌پرسم» (سه-۷)؛ xabár git «پرسید» (سه-۳)؛

hōmdan «ها می‌دهند، می‌دهند» (سه-۱۱)؛ hōdîn «بدهید» (سه-۱۱)؛ hōnédōn «ندادند»

(سه-۱۱)؛ hōde «بده» (سه-۱۲)؛ hōdō «داد» (سه-۱۲)؛ nō (be hem) «(به هم) نهاد»

(سه-۱۱)؛ bāxūft «بخفت، خوابید» (سه-۱۱). قس. daxoftan در مقاله سامعی؛ béšnoft

«شنید شفت» (سه-۱۲)؛ námîšnuft «نمی‌شفت» (سه-۷)؛ issé bū «ایستاده بود» (سه-۵).

فعل کردن به صورتهای مختلف ضبط شده است. این صورتهای عبارت‌اند از:

mîkedém «می‌کردم» (دو-۲)؛ múkune «می‌کند» (سه-۲)؛ kunén (duō) «دعا کنند»

(سه-۳)؛ múkunî «می‌کنی» (سه-۴ و ۵)؛ múkunam «سه-۴)؛ kunendé «سه-۴)؛ mekét

«می‌کرد» (سه-۵) kedé bû «کرده بود» (سه-۵) kunám (azôb) kunám «عذاب کنم» (سه-۵)؛ kerd «کرد» (سه-۷) kuné «کند» (سه-۷) mekert «می‌کرد» (سه-۷) mekét (dard) mekét «(درد) می‌کرد» (سه-۸) ket «کرد» (سه-۱۰ و ۱۱ و ۱۲) kun «کن» (سه-۱۲) kedén «کردن» (سه-۱۲). چنانکه دیده می‌شود این فعل در صیغه‌های ماضی و مصدرش بار بدون r و دو بار با r به کار رفته است. احتمال می‌رود که ژوکوفسکی در ضبط این فعل با r تحت تأثیر معادل فارسی آن بوده است و در تجریشی تلفظ بن ماضی آن ket بوده است.

در قسمت نحو سامعی به ساخت مضاف+مضاف‌الیه بدون کسره در اضافهٔ تخصیصی اشاره کرده است، اما در متون ما در سایر انواع اضافه گاهی کسره آمده و گاهی نیامده است. این موارد به قرار زیر است:

کلمهٔ mûn «در، توی، میان» هیچ‌گاه با کسره به کلمهٔ بعد از خود اضافه نشده است، رک. یک-۲۵، ۳۶، ۳۸؛ سه-۵؛ سه-۶؛ سه-۷؛ سه-۱۰؛ zen ū «زن او» (یک-۱۶)؛ per siyôh «پر سیاه» (یک-۳۳)؛ nûn besûxté «نان سوخته» (سه-۲)؛ dōrū čes «داروی چشم» (سه-۲)؛ duô ĩnhô «دعای اینها» (سه-۳)؛ dil xûdeš «دل خودش» (سه-۷)؛ hakím šumô «حکیم شما» (سه-۷)؛ azûn nomôz «اذان نماز» (سه-۹)؛ ôvôz xûdēmû «آواز خودم را» (سه-۹)؛ der xōné «در خانه» (سه-۱۰)؛ refik xûdeš «رفیق خودش» (سه-۸).

اما در دو-۳، سه-۲ (دوبار)، سه-۳ (دوبار)، سه-۵ (سه بار)، سه-۱۰ (دوبار)، سه-۱۲ و احتمالاً چند مورد دیگر میان مضاف و مضاف‌الیه (غیرتخصیصی) کسره به کار رفته است. در جملهٔ زیر ساخت اضافه به صورت زیر است: مضاف‌الیه+را+مضاف: xûnérām xudô bûm «خانه را هم خدا بودم» (سه-۱۰).

در ساخت اضافه هنگامی که مضاف‌الیه برای تأکید در صدر جمله و به صورت مبتدا قرار گرفته، بعد از مضاف‌الیه را، به شکل ū، به کار رفته است:

ménû dílam dard mukuné «من دلم درد می‌کند» (سه-۲)؛ ménû dílam dard mukuné «من چشمم درد می‌کند» (سه-۸)؛ ménû pôrsôl dendûnum dard mekét «من پارسال دندانم درد می‌کرد» (سه-۸).

اما در مثال زیر را به کار نرفته است:

men ôvôžem «من آوازم» (سه-۹).

در دو مورد حرف اضافه مؤخر (پس‌اضافه) دیده می‌شود:

kôšem pômdé dánabû «کفشم در پایم نبود» (سه-۶)؛ xudô dervô nesté «خدا

با در (دم در) نشسته است» (سه-۱). در مثال زیر نیز ظاهراً حرف اضافه مؤخر دیده می‌شود:
cīzī ki betére ūna nébōše «چیزی که بدتر از آن نباشد» (سه-۵). ظاهراً a بعد از ūn مخفف از است. با این همه این احتمال نیز هست که a به جای ra به کار رفته باشد، آنچنان که در مثال زیر چنین است: iyōlū hōdō ūnā «یچه را به او داد» (سه-۱۲). البته چنانکه در بالا دیدیم و در همین مثال هم دیده می‌شود را اساساً به صورت ū و گاهی به شکل ō آمده است.
چند واژه: adisá «عطسه؟» (یک-۱۸)؛ bōl «دست» (یک-۲۶)؛ tuk «نوک پرنندگان» (یک-۳۵)؛ dīm «صورت» (سه-۱)؛ pōrī «پاره‌ای، عده‌ای» (سه-۳)؛ dhō «بله» (سه-۱).

از تازه‌های نشر مرکز نشر دانشگاهی

پژوهشهای زبان‌شناختی فارسی

پژوهشهای زبان‌شناختی فارسی عنوان کتابی است که در اواخر بهار ۱۳۸۴ در مرکز نشر دانشگاهی به چاپ خواهد رسید. دکتر محمد دبیرمقدم، زبان‌شناس نام‌آشنای این دیار و دیگر کشورها، در این کتاب بر اساس پژوهشهای زبان‌شناختی خویش مقالاتی را گرد آورده که طی بیست سال انجام داده و به طبع رسانده است. این مقالات به فارسی و انگلیسی نگاشته شده است. عنوان مقاله‌های فارسی برحسب تقدم و تأخر تاریخ انتشار، بدین شرح است: «مجهول در زبان فارسی»، «ساختهای سببی در زبان فارسی»، «پیرامون 'را' در زبان فارسی»، «فعل مرکب در زبان فارسی» و «توصیف ویژگیهای زبانی دو کودک عقب‌مانده ذهنی و منزوی و تحلیل پیامدهای آن». همه این مقاله‌ها پیش از این به زبان فارسی چاپ شده‌اند و چهار مقاله اول به زبان انگلیسی در مجله‌های تخصصی زبان‌شناسی یا مجموعه مقاله‌ها در امریکا، اروپا، و ژاپن هم انتشار یافته‌اند. وانگهی، مقاله‌های «مجهول در زبان فارسی» و «پیرامون 'را' در زبان فارسی» به قلم یکی از زبان‌شناسان ایرانی مقیم آلمان به آلمانی نیز برگردانده شده و به ترتیب در شماره ۱ سال ۱۹۸۸ و شماره ۵ سال ۱۹۹۲ مجله *Spektrum Iran* چاپ شده‌اند. دکتر محمد دبیرمقدم، از بین چهار مقاله انگلیسی، مقاله «سببی» را که روایت انگلیسی چاپ‌شده آن کوتاه است کنار گذارده و سه مقاله باقیمانده را با عنوانهای زیر به زبان انگلیسی برای گنجاندن در این کتاب برگزیده است:

— "Passive in Persian"

— "Compound Verbs in Persian"

— "On the (In)dependence of Syntax and Pragmatics: Evidenced from the Postposition -rā in Persian"

مباحث مطرح‌شده در این مجموعه مقالات از جمله موضوعهای «بسیار بنیادی در ساخت زبان فارسی» است که زبان‌شناسان ایرانی و غیرایرانی بسیاری بدان پرداخته‌اند و نتیجه‌گیریهای دکتر محمد دبیرمقدم در این مقالات که حاصل پژوهشهای وی است حاکی از آن است که او در این موضوعها از صاحب‌نظران بنام بین‌المللی است. این کتاب فرصتی است مغتنم برای همه دست‌اندرکاران زبان و زبان‌شناسی و هم به‌ویژه آنانی که به مسائل زبان فارسی و گشودن آنها همت بسته‌اند.